

Szlovák kismemes irodalmárok és irodalmi hősök – Kismemesek a 19. századi szlovák irodalomban

Közismert tény, hogy modern – és a szélesebb közönség által könnyen fogyasztható – szlovák szépirodalom a hosszú 19. században (1789–1914) született meg. A szlovák kultúra fejlődésének szempontjából különösen az irodalmi romantika és realizmus bizonyultak meghatározónak. Mindkét irányzat szoros kapcsolatban – és személyi átfedésben – állt a politikával. A modern nemzeti ideológiát és politikát az 1840-es és 1850-es években a szlovák irodalmi romantikát megalkotó Štúr-nemzedék teremtette meg. Ehhez a döntően evangélikus vallású fiatal nemzedékhez kötődik a szlovákság 1848/1849-es fegyveres fellépése is. A dualizmus időszaka pedig nagyjából azonos a szlovák irodalmi realizmussal. Több szlovák realista író ezekben az években nemcsak az irodalomnak élt, hanem aktívan politizált is – például Svetozár Hurban Vajanský (1847–1916), Jozef Gregor Tajovský (1874–1945) vagy Martin Rázus (1888–1937).

Az előbb említett irodalmi irányzatok – a magyar irodalomhoz hasonlóan – olyan műveket teremtettek meg, amelyek tulajdonképpen mai napig olvashatók, élvezhetőek. Az itt felvetett átfogó problémák egy része ugyan azóta már többé-kevésbé megoldódott (például a felekezetiésből fakadó feszültségek, a feudális maradványok felszámolása és leginkább az önálló nemzeti és állami lét kérdése), másik része pedig most is foglalkoztatja a művelt rétegeket (ilyenek például a modernizáció és a provincializmus problémái, a mély szociális feszültségek, az általános és örökérvényű emberi alapkérdések stb.).

A kismemesség nemzeti hovatartozásának és társadalmi helyzetének az akkoriban oly központi kérdése, jelenleg a már úgymond megoldódott problémák közé tartozik. A kismemesség, mint társadalmi réteg régen megszűnt létezni, illetve tagjai fokozatosan beolvadtak a modern közép-európai társadalmakba. Természetesen családi vagy akár társadalmi és irodalmi emlékek szintjén a kérdésnek még lehet némi relevanciája, de ez jelenleg már nem sokat számít.

A kismemesség kérdése a korabeli szlovák irodalmi kontextusban két síkon vizsgálható meg. Egyrészt mint az irodalmi témaválasztás, másrészt mint az egyes fontos alkotók szociális háttere. Mielőtt ezen problémák részletesebb vizsgálatára, illetve bemutatására kerülne sor, legalább néhány mondatban szükséges feleleveníteni néhány – egyébként evidensnek tűnő – tényt.

A modern szlovák nemzeti mozgalom és annak szerves részét alkotó nemzeti irodalom a 18. és 19. századi Magyar Királyságon belül formálódott ki, illetve vált azzá, ami végül lett. Természetesen a szlovákságot más impulzusok is érték ebben az időben. Ilyenek voltak például a szláv kölcsönösség gondolata, továbbá a cseh-szlovák nyelvi és kulturális közelség ténye, a Habsburg-ház évszázados uralma, a Nyugat-Európából terjedő forradalmi és más modernizációs eszmék, illetve ideológiák stb. De az egyes alkotók mindennapi élete és sok esetben a témaválasztása szempontjából mégiscsak a korabeli *Uhorsko* (azaz az 1918 előtti multietnikus Magyarország) mindennapjai voltak a meghatározóak.

Ezen államalakulat életében pedig a közmemességnek nemcsak gazdaságilag, politikailag, kulturálisan, hanem mentálisan is meghatározó szerepe volt, mégpedig egészen az 1918-ban bekövetkezett felbomlásáig. Mindez vonatkozik az ország szlovák többségű régióira is, amelyek a korabeli Magyarország szerves részét képezték. Sőt, az államhatárhoz való közelség, illetve a törökvesz által okozott migrációs mozgások miatt az északi országrészekben a közmemesség aránya a lakosságon belül talán még valamivel magasabb volt az országos átlagnál.

A születőben lévő szlovák nemzeti mozgalom legfőbb bázisát éppen azok az északi, illetve északnyugati vármegyék alkották, amelyek életében a szegény vagy közepesen vagyonos kismemesség (szlovákul *zemianstvo*) a helyi társadalom markáns részét képezte.¹ Az Árva, Liptó, Trencsén és mindenekelőtt Turóc megyékről van szó,² de a felsorolásból nem célszerű kihagyni a

¹ A kérdéssel jelenleg sokat foglalkozik a szlovák történettudomány is, lásd például a következő tanulmánygyűjteményt: *Zemianstvo na Slovensku v novoveku*. I-II. Ed. Kovačka, Miloš, SNK, Martin 2009.

² A szlovák nemzeti mozgalom fellegraként ismert Turóc-megyei közmemességről, illetve annak létszámáról, nemzetiségi viszonyairól, politikai megosztottságáról lásd részletesebben Demmel József: *A szlovák nemzet születése. Ludovít Štúr és a szlovák társadalom a 19. századi Magyarországon*. Kalligram, Pozsony 2011, 165–171.

Nyitra és Zólyom vármegyét sem.³ Ezekben a megyékben élt a teljesen vagy legalább részben szlovákajkú nemesség döntő része. Mindez természetesen messziről sem jelenti azt, hogy mindegyik helyi nemes szlovák nemzetiségű vagy anyanyelvű lett volna, de ugyanúgy hiba lenne figyelmen kívül hagyni a helyi köznemesség nem elhanyagolható részének szlovák kötődéseit, legalábbis a dualizmus előtti korban, de sokszor utána is.⁴

A határokhoz közeli Árva, Liptó, Turóc vagy Trencsén vármegyék sok tekintetben igazi „bocskoros kismemesi” régiók voltak, amelyek nemcsak a szlovák nemzeti politika bölcsőjeként funkcionáltak ebben a korban, hanem itt formálódott a modern szlovák irodalom is. Kevés olyan város van Szlovákiában, amelynek főterén annyi irodalmi vonatkozású emléktábla lenne, mint Alsókubinban vagy Liptószentmiklóson. Egyáltalán nem véletlen, hogy a modern szlovák nemzeti irodalom első évszázadának legtöbb emléke éppen itt található meg.⁵ Ezen vidékek földrajza és tájai segítették ugyanis kialakítani a főbb szlovák irodalmi toposzokat. Több fontos szlovák „nemzetébresztő” értelmiséginek és íróknak pedig komoly családi kötődései voltak ehhez a réteghez.

Árva vármegyei kismemesi családból származott például Anton Bernolák, az első önálló szlovák irodalmi nyelvet megteremtő katolikus pap, és részben ebben az észak-nyugati közegben nőtt fel a második irodalmi nyelv elfogadtatásában jeleskedő, majd az első szlovák jellegű fegyveres felkelést szervező

³ A szlováknyelvűség a Sáros és Zemplén vármegyékben sem volt ismeretlen jelenség a 19. században, de itt a helyiek egy része inkább a szlovák nyelv sajátos keleti dialektusait beszélte. Lásd Ablonczy Balázs: Virtuális vármegye: Sáros, 1820–1940. Nemzetiségközi kapcsolatok az emlékiratok tükrében. *Pro Minoritate*, 2001, ősz. 126–140. A sárosi dialektus alapján egyébként később, azaz a 19. és 20. század fordulóján kísérlet történt egy külön, a nyugat-szlovákiai szlovák identitással szemben konkuráló kelet-szlovákiai szlovák identitás létrehozására. Erről lásd Ábrahám Barna: Szlovákok és szlovjakok: a nemzet határai.

<http://adatbank.transindex.ro/regio/kutatooldal/abraham/index.php?a=htm&k=15&p=153.htm> - ut. letöltés 2016.01.19.

⁴ Ezzel a kérdéssel részletesen és a forrásokkal alátámasztott módon nemrégiben behatóan foglalkozott Demmel József történész. Lásd Demmel József: „Stav zemiansky národa slovenského”. Uhorská šľachta slovenského pôvodu. In *Forum Historiae*, 2012, roč. 6, č. 2. 56-67.

(http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2012/texty_2_2012/demmel.pdf – ut. letöltés: 2016.01.19.)

⁵ Egyébként a klasszicizmus és preromantika korában inkább Nagyszombat és részben Pozsony környékét célszerű kiemelni, hiszen az akkori szereplők többsége itt tevékenykedett. Később azonban ez a régió némileg háttérbe szorult.

evangélikus Jozef Miloslav Hurban is. Ugyanúgy, mint más híres nemzedéktársai – azaz mindenekelőtt Ján Kalinčiak (1822-1871) és Jonáš Záborský (1812-1876). A később született kiemelkedő irodalmárok közül pedig mindenképpen meg kell említeni még Ján Jesenský költőt és egyben termékeny prózaírót is, illetve Pavol Országh Hviezdoslavot, a legnagyobb 19. századi szlovák költőt, aki szintén is egy árvamegyei köznemes családjából származott.

Itt azonban nem árt megjegyezni, hogy életstílusban és műveltségben ez a réteg alig különbözött a szlovák nemzeti mozgalom bázisát adó evangélikus és katolikus egyházi és tanítói értelmiségtől, illetve a kisvárosi kispolgárságtól. Tulajdonképpen ezek a családok akkoriban nagyjából össze is olvadtak. Erre legjobb példa Jozef Miloslav Hurban és Ján Kalinčiak családja. Ők ugyanis csak anyai oldalon rendelkeztek kisnemes ősökkel, apjuk mindkét esetben közrendi származású evangélikus lelkész volt. A Hurban család egyébként több nemzedéken keresztül molnárként kereste kenyerét.⁶

A szlovák irodalom és kisnemesség kapcsolatának vizsgálatakor azonban az önmagában vett származás csak kevésbé fontos dimenzió. A származás természetesen rendszerint hatással van az egyes emberek belső fejlődésére és érvényesülési lehetőségeire, különösen a vagyoni különbségekre és a származási előjogokra épülő társadalmakban, ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy az előbb említett esetekben – egy-két kivételtől eltekintve⁷ – nem volt szó valóban befolyásos és jómódú családokról. Sokkal inkább egyfajta sajátos mentalitás és családi-rendi kötődések meglétéről célszerű beszélni.

Jóval érdekesebb kérdés az, hogy a származás ténye, illetve a család „emlékezetpolitikai öröksége” hogyan hatott az egyes korabeli szerzők művészetére és esetleges közéleti szereplésére. Tény, hogy a felföldi kisnemesség integrációja a szlovák nemzeti keretbe nemcsak a korabeli politikai publicisztika, hanem a szépirodalom egyik központi kérdése volt, legalábbis a késői romantika és a korai realizmus időszakában.

A szlovák szépirodalom leginkább „kisnemesinek” mondható regénye Ján Kalinčiak-hoz kötődik, aki valószínűleg a romantikus Štúr-nemzedék legtehetségesebb prózaírója volt. Leghíresebb regénye, amely mai napig kötelező

⁶ Lásd Hurban, Jozef Miloslav: *Prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Összeállította: Rolková, Natália. Kancelária SNR, Bratislava 2007, 213–24.

⁷ Ilyennek talán leginkább a Záborský család tekinthető.

tananyag a szlovák közoktatásban, a *Tisztújítás* címet viseli.⁸ A szerző ebben az 1860-ban íródott műben, amely egy kitalált, de egyébként tipikusnak is mondható reformkori vármegyében játszódik, két köznemesi klán küzdelmét írja le a vármegyei tisztújító választásokon. Ebben a harcban mindkét fél különböző – többé vagy kevésbé tisztességes – módszereket vet be, de végül a mű nagy kibéküléssel és hatalmi osztozkodással zárul. A kisregény végkicsengése ennyiben nem is romantikus, hanem inkább realista jellegű.

Érdekes, hogy a nemzetiségi kérdés alig játszik szerepet ebben a műben. Kalinčiak köznemesi mivoltának többnyire nincs meghatározott etnikai öntudata. A szerző szlovák család- és keresztnemek mellett magyar neveket is használ. A *Tisztújítás* című regényében Štefan Levický szolgabíró mellett például találkozunk gróf Gábory főispánnal. Itt-ott azonban mégis lehet találkozni nemzetiségi utalásokkal. A régi alispán például azon morfondírozik, hogy meg kellene tanulni magyarul, mert az lehet a jövőbeni hivatali és politikai érvényesülés záloga. Ugyanakkor a regényben nemcsak latin kifejezések, hanem egész latin mondatok is szerepelnek. A szerző valószínűleg ezzel is hitelesebbé próbálta tenni a „latinosság” nemesség ábrázolását.

A magyar nyelv ismerete több helyen meglehetősen hiányos volt még ebben az időben. Erre alapozta egyébként a szlovák nemzeti mozgalom azt a reményét, hogy a felföldi köznemesség szlovákajkú része végül az ő oldalára fog állni. Azonban nem így történt. A felföldi nemesség jelentős része megértette, hogy a kor szellemével és a magyar nyelvvel való további ellenkezés megfoszthatja őket a megyei közéletben betöltött pozícióktól, illetve a megyei életre gyakorolt befolyástól. Többségük ezért elkezdett intenzíven magyarul tanulni és közeledni a magyar nemzeti mozgalomhoz, illetve annak ideológiájához. Erre utal a *Tisztújításban* az előbb már említett alispán „nyelvtanulási” dilemmája.

A turóci születésű Kalinčiak bravúroson ábrázolta a felföldi hétszilvafás köznemesség mentalitását és politikai attitűdjét. Ebben valószínűleg segítségére volt az a tény, hogy anyai ágon az északi vármegyékben kiterjedt rokon-

⁸ Szlovákul *Reštavrácia*. Hogy ebben az időben mennyire aktuális témáról volt szó, az is jelzi, hogy hasonló időben magyar szépirodalomban is napvilágot látott ugyanilyen című dráma Nagy Ignác tollából. A két munka összevetését lásd Halász Iván – Schweitzer Gábor: *Variációk egy témára. Gondolatok Nagy Ignác és Ján Kalinčiak Tisztújítás című műveiről*. In: *A világ mi vagyunk...* Liber Amicorum Imre Vörös. Szerk.: Fekete Balázs – Horváthy Balázs – Kreisz Brigitta. HVG/ORAC, Budapest 2014, 210–223.

sággal rendelkező Ruttkay családból származott. Apja pedig evangélikus lelkész volt. Ő maga tanár volt, előbb Modorban, utóbb a sziléziai Teschenben, ahol az ottani állami gimnázium igazgatói tisztét töltötte be.

Érdekes viszont, hogy a Štúr-nemzedék elkötelezett tagjának számító szerző aktívan soha nem politizált. 1848-ban sem, amikor Kalinčiak, aki akkor a német-szlovák lakosú Modorban tanított, inkább semleges próbált maradni a „hurbanisták” és „kossuthisták” harcában. A protestáns vallású és inkább liberális-romantikus érzelmű íróat ugyanis zavarta a szlovák nemzeti mozgalom bécsi orientációja.⁹ Ezt a politikai passzivitást, illetve neutralitást társai közül sokan rosszallóan vették tudomásul, igaz később megbocsátották neki.

A következő szerző, aki a műveiben komoly figyelmet szentelt a köznemesség kérdésének, Svetozár Hurban Vajanský (1847–1916) volt, aki az 1848/49-as szlovák felkelést vezető Jozef Miloslav Hurban fiaként látta meg a napvilágot. Vajanský tulajdonképpen az első nagy szlovák realista írónak tekinthető, hiszen vele kezdődik ennek az irányzatnak szlovák története. A nemzeti konzervatív és egyben meglehetősen antiszemita meggyőződésű szerzőnek érdekes koncepciója volt a szlovák politika megújításáról és hatékonyabbá tételéről. Vajanský ugyanis a szlovák érzelmű nemzeti értelmiség és a politikai tapasztalatokkal rendelkező felföldi köznemesség összefogásában reménykedett. Ez akár politikai barátságok, akár házasságkötések révén is kialakulhatott volna, legalábbis erről tanúskodnak az egyes korabeli regényei.¹⁰ Igaz, koncepciói soha nem váltak valóra, mert a felföldi köznemesség szlovákajkú része a dualizmus idején viszonylag gyorsan elmagyarosodott. A nacionalista Vajanský ennek felismerése után teljes vehemenciával ostromozni kezdte a „madarón” renegátokat, azaz azokat a szlovák gyökerű embereket, aki valamilyen oknál fogva – de többnyire egzisztenciális okokból – nemzetiséget váltottak. Hasonlóan negatívan viszonyult emiatt a szlovákság körében élő, de elmagyarosodó zsidósághoz.

Egyébként maga a gondolat nem Vajanskýtól származott, hanem régebbi keletű volt és inkább az előző írói nemzedékhez kötődött. A romantikus Štúr nemzedék, névadóját beleértve is – meglehetősen realista módon – tisztában

⁹ Valér, Mikula et kol.: *Slovník slovenských spisovateľov. Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV*, Bratislava, 2005. 268.

¹⁰ Ábrahám Barna: *Nemesek, polgárok, parasztok Svetozár Hurban Vajanský Száraz hajtás c. regényében*. In: Svetozár Hurban Vajanský: *Száraz hajtás. Regény*. Magyar Napló, Budapest 2011, 435–439.

volt azzal, hogy milyen előnnyel járna a szlovák nemzeti mozgalom számára, ha a magasabb státussal és főleg a régi keletű politikai tapasztalatokkal rendelkező felföldi köznemesség hozzájuk csatlakozna. Az elején voltak is olyan jelek, amelyek arra utaltak, hogy ez nem teljesen hiú remény. Most már viszonylag közismert tény, hogy amikor az 1840-es években Ludovít Štúr a hatóságoknál engedélyezni próbálta politikai újságjának indítását, akkor a turóci nemesség egy része egy petícióval megtámogatta az akciót. A kezdeményezés értelmi szerzője paradox módon nem volt más, mint Kossuth György, a nála jóval híresebb Kossuth Lajos nagybátyja.¹¹ A *Slovenske národné noviny* végül működési engedélyt kapott és a szerkesztőik nem felejtették el, hogy honnan kaptak meg a kezdő támogatást.

Egyébként a későbbi (azaz a 20. század eleji) szlovák publicisztikában és szakirodalomban létezett olyan vélemény, hogy az új – közép-szlovák dialektus alapú – irodalmi nyelv elfogadtatása az 1840-es évek első felében azzal is összefüggött, hogy Štúr meg akarta magának szerezní az északi vármegyék köznemességének támogatását. Ezt az álláspontot Milan Hodža, a 20. század eleji agrárius politikus és a két világháború közötti csehszlovák miniszterelnök képviselte a *Československý rozkol* c. könyvében.¹² Hodža főleg politikai motivációt látott abban, hogy a korabeli fiatal evangélikus értelmiség – szakítva az évszázados hagyományokkal – inkább egy hazai dialektust választott az irodalmi nyelv alapjául, mintsem folytatta volna a cseh, illetve csehszlovák nyelvű irodalmi tradíciót. Ezzel szerinte a fiatalok pontokat akartak szerezni a magyarországi szlovákajkú nemességnél, amely a csehszlovák nyelv megőrzése esetében ki lett volna téve magyar rétegtársai részéről annak a vádnak, hogy az ország határain túlra veti tekintetét.¹³ A szerző azonban itt valószínűleg „túlpolitikázta” ezt a kérdést, hiszen az evangélikus hitvallású felföldi nemesség számára a *bibličtina* (azaz az erősen szlovakizált, de mégiscsak cseh egyházi liturgikus nyelv) ugyanolyan hazai nyelvnek számított, mint a szlo-

¹¹ Demmel József: *A szlovák nemzet születése. Ludovít Štúr és a szlovák társadalom a 19. századi Magyarországon*. Kalligram, Pozsony 2011, 184–185. Az első petíciót összesen 150 fő írta alá, a másodikat már 675-en.

¹² Hodža, Milan: *Československý rozkol. Príspevky k dejinám slovenčiny*. Turč. Sv. Martin, 1920. A könyv címe magyarul: *Csehszlovák szakítás*.

¹³ Uo., 157–158.

vák. Erre egyébként a Hodzával folytatott vitában jól rámutatott Jozef Škultéty szlovák irodalomtörténész.¹⁴

A szlovákajkú nemesség támogatásának megszerzése az alkotmányos élet 1860/1861. évi újraindulásánál is napirendre került. Tulajdonképpen mindkét szlovák politikai tábor – azaz a konzervatívabb *Régi szlovák iskola* és a liberálisabb *Új szlovák iskola* – képviselői is reménykedtek benne.¹⁵ Mindannyian örültek annak, hogy az 1861. évi turócszentmártoni memorandumgyűlésen is részt vett néhány tekintélyes helyi nemes. Az utókor azonban bebizonyította, hogy ennek nem volt már különösebb jelentősége.

A felföldi kisnemesség azonban nemcsak mint potenciális szövetséges fordult elő a korabeli szlovák irodalomban, hanem mint olyan réteg is, amely komoly válságba került a kapitalizálódó 19. században. Az elszegényedett, de a valóságot leplezni próbáló kisnemes legalább olyan gyakori szereplője a szlovák irodalomnak, mint a magyar kultúrának. E jellegzetes típust legplasztikusabban talán Martin Kukučín (1860-1926) realista író¹⁶ rajzolta meg *Amikor a chocholovói bácsi meghal* c. kisnovellájában.¹⁷ Maga a szerző nem származott kisnemesi családból, hanem művelt szabad paraszti családban született. Orvosnak készült és az is lett, ami meghatározta későbbi életét. Műveiben ő volt az a szlovák realista, aki legintenzívebben foglalkozott a néppel, szeretetteljesen felhasználta annak nyelvét és ábrázolta szokásait. Többnyire pozitív és harmonikus véget adott írásainak.

Aduš Domanický, az említett novella főhőse elszegényedett kisnemes volt, aki leplezni próbálta nyomorúságát, továbbra is úgy viselkedett, mint a régi nemesek és gyakorlatilag olyan árut adott el el kiemelkedő paraszti származású vállalkozónak, ami nem is létezett. Domanický világa viszont már eltűnőben volt Kukučín szerint. A műnek nem igazán voltak nemzetiségi vonatkozásai – a szerző ugyanis nem látta szükségét annak, hogy az ilyen típusú személyeket beintegrálja az újjászülető szlovák nemzeti keretbe. Egyébként

¹⁴ Škultéty, Jozef: *125 rokov zo slovenského života*. Ezen írás szerepel a következő válogatásban: Škultéty, Jozef: *Dielo 2. Z dejín slovenskej literatúry*. Matica slovenská, Martin 1985, 120–122.

¹⁵ Az első továbbra is a területi autonómia platformján állt és folytatva az 1848/1849-es politikát inkább a Bécsre akart támaszkodni. A másik tábor rövid távon rugalmasabb volt az autonómia kérdésében, inkább a kis lépések taktikáját preferálta és a kiegyezést főleg a magyarokkal akarta elérni.

¹⁶ Polgári neve Matej Bencúr.

¹⁷ Szlovákul: *Keď báčik z Chocholova umrie*.

a főhős szlovák származású volt, ez sok utalásból érezhető, bár ez itt nem volt lényegi kérdés.

Talán a legismertebb és a legjobban sikerült „kismemesi” költemények a legjobb szlovák költő, Pavol Országh Hviezdoslav¹⁸ nevéhez kötődnek. Kukučínhoz hasonlóan ő is Árvában született, de vele ellentétben ő szegény kismemesi családban látta meg a napvilágot. A család életmódja azonban már nem nagyon különbözött a parasztek életmódjától. A kismemesek életstratégiájának megfelelően Pavol Országh jogász lett, és később ügyvédként és bíróként dolgozott. Igazából azonban csak az irodalom érdekelte. Gazdag életművéből itt két, az 1890-es években született epikus költeményt kell kiemelni – az *Ežo Vlkolínský* és *Gábor Vlkolínský* c. költeményeket. Mindkét mű kismemesi családkról szól, de a fő téma nem a szlovák politikai életbe való integrálásuk, nem is a gyors hanyatlásuk leírása (bár ez a mozzanat azért jelen van a művekben), hanem sokkal inkább a környező paraszti lakossághoz való viszonyuk ábrázolása, azzal való fokozatos összeolvadásuk bemutatása. Ez a téma egyáltalán nem volt idegen a költőtől, aki maga is egyik lábbal a kismemesi közegethöz kötődött, míg a másikkal a paraszti világban állt.

Végül az első világháború előtti fontos szlovák szerzők közül meg kell említeni még Janko Jesenský költőt és prózaírókat, aki a kiterjedt Jesenský családból származott. Apja ügyvéd volt és aktívan politizált a Szlovák Nemzeti Pártban. Ez okozta vesztét is, mert emiatt adósságokba keveredett, amelyeket a választási kudarc után pártja nem rendezett helyette. Családja emiatt anyagilag tönkrement, ő pedig meghalt. Ez a tény fiát ugyan nem fordította el a szlovák mozgalomtól, de egész életében szkeptikussá tette a nagy szavakkal, politikával és emberekkel szemben. Később ő is jogász lett és a dualizmus idején ügyvédként dolgozott, majd a két világháború közötti Csehszlovákiában, mint volt oroszországi légiós magas közigazgatási pozíciókat töltött be.

Jesenský szépirodalmi műveiben közvetlenül már nem foglalkozott a kismemesiség problematikájával, sokkal inkább érdekelte őt a kisvárosi elitek és az értelmiség élete, továbbá a férfiak és a nők kapcsolata, valamint a politika. Sok verse pedig kifejezetten személyes hangvételű. A maga korában egyébként a legkönnyedebb stílusú, legironikusabb és legszellemesebb írók és költők közé tartozott a szlovák irodalomban. A stílusán mindig is érződött egyfajta elegancia és felülemelkedettség. Lehet, hogy ebben családi háttere és

¹⁸ Országh volt a családi neve, a Hviezdoslav írói név.

szakmai profilja is segítette, de tény, hogy számára a kisenemesség problémája már inkább egy lezárt fejezet volt.

A most felvázolt felsorolás természetesen nem terjedt ki minden érintett szerzőre és minden ide vonatkozó műre. Inkább csak a legfontosabb nevekre és legjellemzőbb tematikus példákra koncentrált. Tény, hogy a kisenemesség problematikája mély nyomokat hagyott a 19. századi szlovák közéletben és irodalomban is, bár a magyar irodalomból ismert erős toposzok és kulturális kódok kialakulásához mégsem vezetett, ami valószínűleg az akkori társadalomtörténeti fejlődéssel függ össze. Biztosnak tűnik azonban, hogy ez a témakör – sok más hasonló kérdéshez – mégiscsak inkább a magyar irodalomhoz és kultúrához közelítette a szlovák irodalmat, mint a cseh irodalomhoz, ahol ez a problematika sokkal kisebb rezonanciával rendelkezett.